

Juryrapport

Het lijkt wel of er de laatste tien jaar iets aan de hand is met de Martinus Nijhoffprijs voor vertalingen úit het Nederlands. Ging de prijs in de zesentwintig jaar tot en met 1980 nog zeventien maal alleen of mede in die richting, in de jaren tachtig werd slechts driemaal een vertaler bekroond van Nederlandse literatuur in een andere taal. De jury heeft zich uiteraard het hoofd gebroken over het waarom van deze tendens.

Het antwoord lijkt op het eerste oog nogal prozaïsch. Weliswaar is er juist in de jaren tachtig in het buitenland een groeiende belangstelling geweest voor de Nederlandse literatuur, maar helaas schort het maar al te vaak aan de kwaliteit van de vertalingen. En hoe zeer de belangstelling als zodanig de jury ook verheugt, bekroning kan nu eenmaal uitsluitend plaatsvinden op grond van kwaliteit.

Er zijn in dit verband overigens verzachtende omstandigheden aan te voeren. Is in Nederland het vertalen van literatuur financieel vaak al een moeizame aangelegenheid – hoeveel er de laatste jaren ook ten goede is veranderd – in menig buitenland is het nog altijd regelrechte koeliearbeit. Bij een brontaal als het Nederlands komt daar voor de vertaler dikwijls nog een specifiek probleem bij: zijn betrekkelijke isolement. Vertalers in Nederland – vooral die uit de ons omringende talen – zijn in het algemeen bevoorrecht: ze kunnen moeiteloos beschikken over buitenlandse kranten, met een druk op de knop tv-programma's in huis halen, hun vragen altijd wel voorleggen aan een 'native speaker' in hun omgeving. In schrill contrast daarmee staan de geringe kansen van menig buitenlands vertaler om het Nederlands als het ware 'aan den lijve te ondervinden'.

Het deed de jury dan ook groot genoeg dit jaar een in haar ogen volwaardige kandidaat te kunnen voordragen. Te meer daar bekroonde afkomstig is uit een land met een rijke vertaalcultuur: Hongarije.

Hongarije heeft een lange traditie van vertalingen op hoog niveau. De literatuur heeft daar in de cultuur altijd een zeer vooraanstaande plaats ingenomen en richtte zich naar de standaard van de wereldliteratuur. Doordat vreemdetalenkennis bij het grote publiek niet verondersteld werd en buitenlandse boeken in de oorspronkelijke taal niet of nauwelijks te krijgen waren, hebben vertalingen altijd een grote rol gespeeld: het sprak vanzelf dat belangrijke werken in vertaling werden uitgegeven. Vertalingen vormden als het ware de navelstreng met de wereldliteratuur. Daar kwam nog bij dat vertalers veelal zelf schrijvers of dichters waren, niet zelden van naam, die onder verschillende historische omstandigheden uit uiteenlopende motieven gingen vertalen – gedreven om buitenlandse literatuur door te geven aan de Hongaarse cultuur ofwel, in andere tijden, om hun brood te verdienen. Dichters wier taalgebruik nog altijd als model geldt voor de schoonheid van de Hongaarse taal, hebben tevens de norm gesteld voor de vertaalkunst, zoals in de negentiende eeuw János Arany en Mihály Vörösmarty met hun Shakespeare-vertalingen. Ook de legendarische Sándor Petöfi vertaalde onder meer Heine en Shelley. En dan was er in de eerste helft van deze eeuw Mihály Babits, voorman van het befaamde literaire tijdschrift *Nyugat* ('Het Westen'), de grote vormkunstenaar die in Italië werd onderscheiden wegens zijn vertaling van Dantes *La Divina Commedia*.

Uit dit alles moge blijken dat men aan een vertaling die verschijnt in Hongarije als tekst zonder meer hoge eisen mag stellen. Maar: in hoeverre zijn de vertalingen ook geslaagd als weergave van het origineel, vooral wanneer dit stamt uit een klein taalgebied als het onze? En wanneer het enige Nederlands-Hongaarse woordenboek zo ongeveer de omvang heeft van een prisma'tje?

Welnu, uit de rapportage van deskundigen heeft de jury de overtuiging gekregen dat ook dit aspect bij onze laureaat van vanavond de aandacht krijgt die het verdient. Eén onzer rapporteurs roemde de vertaler als volgt: 'Hij doet recht aan de verschillende stijlen van zijn auteurs dankzij een verbazingwekkend geslaagde poging tot gevarieerdheid, die soms zelfs overgaat in een bevlogenheid die ook de Hongaarse lezer meesleekt.' Ook zijn omvangrijke vertaaloeuvre is gevarieerd: het omvat werken van Louis Paul Boon en Simon Vestdijk, van Theun de Vries, Ivo Michiels en Maarten 't Hart, terwijl zelfs *Het schilder-boeck* van Carel van Mander door hem in het Hongaars werd vertaald.

Op één vertaling willen wij graag in het bijzonder ingaan: *De Kapellekensbaan* van Louis Paul Boon. In de woorden van een andere rapporteur: '... een uiterst inventieve en kleurrijke weergave van een – uit vertaal oogpunt – monster van een opdracht. De vertaler heeft zijn auteur benaderd met veel zorg, affiniteit en liefde en toont een buitengewoon rijke woordenschat en een groot gevoel voor stijlnuances. Wie de volgende passage in het Hongaars laat klinken 'gelijk het Nederlands', heeft iets verricht. De ademloze opeenhoping en heen-en-weer-kaatsing van pathos, ironie, lyrische en platvloerse metaforen, en boodschappenlijstjesachtige 'on'-zinnen, komt met volle kracht over.' Citaat:

Ha, en als ik het goed voorheb dan komt het hier op neer dat het de vorm is die moet veranderen, want het evoluerend verstand en de blijvende domheid van de mens, alsook het schone geloof in de toekomst en de ketterse twijfel eraan, waren in de antieke-beschaving juist dezelfde als de dag van vandaag in onze hedendaagse beschaving, maar iemand moet de oude wijn in nieuwe vaten gieten – als ik mij in mijn hoedanigheid van Dichter zo mag uitdrukken – opdat iedereen die er zich aan bedrinkt zou begrijpen dat niet alleen de tovenaarswereld-van-een-atlantic naar de dieperik ging, maar dat de werklozenwereld-van-een-atomic haar op de hielen volgt... hè ik verschiet en ik krijg schrik en ik moet lachen met mijn eigen spiritualiteit... en ik begin rap over iets anders, de vorm dus: als gij het door de kantieke schoolmeester opgesomde wilt opnieuw zeggen, dan zult ge een andere vorm moeten zoeken maar dewelke? b.v.b. een roman waarin ge alles holderdebolder uitkeert, kwak, gelijk een kuip mortel die van een stelling valt, + ernaast en erbij uw aarzelingen en twijfels omtrent het doel en het nut van de roman, + daarbij en daarenboven iets dat ge zoudt kunnen noemen de reis van nihilisme naar realisme – weg en weer, 3de klas – want vandaag is er nog hoop dat de wereld iets wordt maar morgen wordt die hoop terug de bodem ingeslagen... en daarnaast zoudt ge nog kunnen randbemerkingen geven, invallen, nutteloze omschrijvingen, gekapseerde erotische dromen en zelfs dagbladknipsels...'

Het zal duidelijk zijn dat geen enkele vertaling een dergelijke passage voor de volle honderd procent kan ‘raken’. Maar daarmee is niets nieuws gezegd: in absolute zin bestaat er eenvoudigweg geen vertaling die het origineel geheel dekt. Of zoals genoemde rapporteur het bondig formuleerde: ‘*A Kiskápolna utca* is geen volmaakte vertaling – die bestaat niet – het is misschien ook niet de best denkbare, maar het is een “kunstwerk van het mogelijke”.’

Speciale vermelding in het geval van *De Kapellekensbaan* verdient bovendien het bijzondere nawoord van de vertaler. In de vorm van een klein literair essay wordt uitvoerige achtergrondinformatie over de schrijver en een genuanceerde literaire analyse gegeven. De vertaler bespreekt en looft Boons schrijfkunst en toont daarbij een affiniteit die ook uit zijn zorg voor de vertaling blijkt. Hij besluit met een ontroerende ode aan Boon (geheel in diens stijl geschreven!), die laat zien dat deze een persoonlijke – en onmiskenbaar zielsverwante – kennis van hem is geweest.

Zo iemand mag met recht worden geëerd, niet alleen als vertaler maar ook als pleitbezorger van de Nederlandse literatuur, te meer als men bedenkt dat redacteuren van Hongaarse uitgeverijen in de regel uiteraard geen Nederlands kennen en bij hun uitgavebeleid dus vrijwel geheel moeten afgaan op het oordeel en de aanbevelingen van zulke schaarse ambassadeurs.

Het was de jury daarom een grote eer de heer Béla Szondi voor te dragen voor de Martinus Nijhoffprijs 1990.

Szondi úr, kívánunk önnnek további sok sikert.

De jury:
Piet Schrijvers, voorzitter
Ferdinand van Ingen
Hans van Pinxteren
Loes Visser
Rien Verhoef
Fokke Procée, secretaris